

Kompensationsgraden
för individer som gick i pension
under 1990-talet

I serien RFV ANALYSERAR publicerar Riksförsäkringsverket sammanställningar av resultat av

- utrednings- och utvärderingsarbete

I huvudsak är det frågan om mera omfattande studier av olika försäkringsområden som genomförts på RFV:s initiativ.

Publikationerna i denna serie utarbetas av olika enheter inom Riksförsäkringsverket.

I vissa slag av rapporter i denna serie kan det förekomma uttalanden som pekar på behovet av nya eller ändrade författningsbestämmelser eller rekommendationer på något område. Med anledning av sådana uttalanden tar Riksförsäkringsverket sedan i särskild ordning upp frågan om att ge ut nya eller ändrade författningar och allmänna råd på området. Uttalanden i rapporterna har således ingen självständig ställning som går utöver innehållet i gällande författningar och allmänna råd.

Utgivare: Enheten för forskning och utveckling

Upplysningar: Marcela Cohen Birman
Tel: 08- 786 91 57

Kristian Nyberg
tel 08-786 91 76

Skriftserier som ges ut av Riksförsäkringsverket:

RFV Föreskriver (RFFS)	Författningar med bindande föreskrifter
RFV Rekommenderar (RAR)	Allmänna råd om tillämpningen av författningar
RFV Vägledning	Beskrivning av författningsbestämmelser, allmänna råd, förarbeten, rättspraxis, exempel och kommentarer
RFV Analyserar	Resultat av utrednings- och utvärderingsarbete
RFV Anser	Tolkningar av rättsläget, uttalande om verkets åsikt i olika frågor och framställningar till regeringen
RFV Informerar	Redovisning av statistik, upplysningar om regler, rutiner och praxis.
RFV Redovisar	Försäkringsanalyser och rapporter av mer begränsad omfattning.

Beställ hos: Riksförsäkringsverkets Kundtjänst Tfn 08-795 23 55

Fax 08-760 58 95

E-post: order@special.lagerhus.se eller på Internet www.rfv.se

Tryck: Sjuhäradsbygdens tryckeri 2002.

Förord

Ett av huvudsyftena med den allmänna pensionen är att ge en bra inkomstbortfallsförsäkring vid ålderdom till personer som förvärvsarbetat i landet under sitt yrkesverksamma liv. I ATP-systemet skulle individer arbeta i minst 30 år för att få ut full pension. ATP-systemets konstruktion var sådan att det förväntades att kompensationen från socialförsäkringen skulle bli cirka 60 procent av inkomsten före pensionering. Dessutom skulle avtalspensionen bidra till att den totala kompensationen höjdes till cirka 70 procent. I samband med pensioneringen förändras individernas ekonomiska situation och kompensationsgraden kan utgöra en bra indikator på denna förändring. Marcela Cohen Birman och Kristian Nyberg har i denna rapport analyserat kompensationsgraden i det allmänna pensionssystemet samt betydelsen av avtalspensionen för den totala kompensationsnivån för individer som gick i pension under 1990-talet.

I framtiden blir det angeläget att även studera kompensationsgraden för individer som omfattas av det nya pensionssystemet. Det blir betydligt svårare att förutse utfallet än vad det har varit i ATP-systemet. Individens livsinkomst, dennes ökande genomsnittliga livslängd samt den ekonomiska utvecklingen i samhället kommer tillsammans att spela en avgörande roll för de framtida pensionerna. Varje år som man blir kvar i arbetslivet kommer att ha betydelse för pensionen och därmed kompensationsgraden.

Stockholm i november 2002

Edward Palmer

Chef för enheten för forskning och utveckling

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
1 Inledning.....	9
1.1 <i>Bakgrund och syfte.....</i>	9
1.2 <i>Metod, definitioner och avgränsningar.....</i>	10
1.3 <i>Rapportens disposition.....</i>	12
2 Vad förväntas kompensationsgraden bli?	13
3 Analys av kompensationsgraden.....	16
3.1 <i>Fördelning av kompensationsgraden.....</i>	16
3.2 <i>Kvinnor dominerar i de lägre inkomstklasserna och männen i de högre .</i>	20
3.3 <i>Analys av kompensationsgraden och antalet ATP-år .....</i>	22
3.4 <i>Avtalspensionens påverkan på kompensationsgraden .....</i>	26
4 Avslutande diskussion	30
4.1 <i>Blev resultaten de förväntade? .....</i>	30
4.2 <i>Vad kan framtida pensionärer förvänta sig få i kompensationsgrad? .....</i>	31
Bilaga.....	34

Sammanfattning

I samband med pensioneringen förändras bruttointkomsten vilket innebär en förändrad ekonomisk situation för den som går från arbete till pension. Syftet med denna rapport är att undersöka denna förändring genom att studera kompensationsgraden i det allmänna pensionssystemet för enskilda individer som gick i pension under 1990-talet. Ett ytterligare syfte är att undersöka vilken betydelse avtalspensionen har för kompensationsgraden.

Kompensationsgraden uttrycker förhållandet mellan inkomsten före och efter pensioneringen. I denna studie är kompensationsgraden en procentsats som visar pensionen som andel av inkomsten i slutet av arbetslivet. I rapporten förs också en diskussion om komplexiteten i att mäta kompensationsgraden.

Kompensationsgraden kan mätas på flera olika sätt. I den här studien mäts pensionen vid 66 års ålder och inkomsten före pensionering räknas fram som ett genomsnitt av inkomsterna mellan 56 och 60 år. Kompensationsgraden uttrycker då pensionen i förhållande till inkomsten under dessa år. Datamaterialet begränsar studien till att endast följa individer födda mellan 1927 och 1933, dvs. personer som gått i pension under 1990-talet. Det innebär med andra ord att alla som ingår i studien får hela sin pension från ATP-systemet.

Analysen visar att huvuddelen av individerna har en kompensationsgrad i intervallet 50 till 70 procent om endast den allmänna pensionen tas med i beräkningen. Nästan 70 procent av männen och knappt 60 procent av kvinnorna ligger i det intervallet. En större andel män, jämfört med kvinnor, har låga kompensationsgrader från det allmänna pensionssystemet. Detta kan i huvudsak förklaras med att många män har haft inkomster som överstiger 7,5 basbelopp. Eftersom inkomster över denna nivå inte berättigar till ytterligare pension inom det allmänna pensionssystemet kommer kompensationsgraden att bli lägre. Samtidigt har betydligt fler kvinnor än män en kompensationsgrad över 75 procent. Det beror på att en stor del av kvinnorna med så pass hög kompensationsgrad är änkepensionärer. Änkornas pension beräknas nämligen med utgångspunkt från den egna samt den avlidne makens inkomster. Det innebär att den sammanlagda pensionen som änkan får blir hög i relation till den egna inkomsten. Kompensationsgraden blir därmed hög. Om änkepensionärerna tas bort från datamaterialet blir skillnaden i fördelningen av kompensationsgraden mellan kvinnor och män betydligt mindre.

Eftersom inkomsterna har stor betydelse för utfallet av kompensationsgraden har deras betydelse för kompensationsgraden studerats separat. Kvinnorna födda 1927–1933 har betydligt lägre inkomster än männen. Bland de som i genomsnitt hade en inkomst under etthundratusen kronor per år mellan 56 och 60 års ålder var 80 procent kvinnor. I de högre inkomstskikten dominerar

de däremot männen. Bland de som under samma period hade en genomsnittlig årlig inkomst på över trehundra tusen kronor var 90 procent män.

Det finns andra faktorer i ATP-systemets regelverk som påverkar pensionens storlek och därmed även kompensationsgraden. En sådan faktor som är av central betydelse är antalet år med ATP-poäng. Vid färre än 30 ATP-år minskas pensionen med 1/30-del per år. Studien visar att detta har större betydelse för kvinnor då cirka två tredjedelar som är födda 1927–1933 inte har 30 ATP-år, medan nära 90 procent av männen i dessa kohorter har fullt antal ATP-år. Fler år med ATP-poäng höjer kvinnornas pension och därmed även deras kompensationsgrad. För männen är däremot inte antalet ATP-år lika avgörande som förklaring till att olika individer har olika kompensationsgrad eftersom de flesta har 30 ATP-år. I stället beror skillnaderna i männens kompensationsgrad snarare på att inkomsterna under den yrkesverksamma tiden har varit olika.

Utöver pensionen från det allmänna pensionssystemet får de flesta även avtalspension, vilket höjer kompensationsgraden. Män som mellan 56 och 60 års ålder hade inkomster inom intervallet etthundra tusen till trehundra tusen får en kompensationsgrad som ligger mellan 75 och 80 procent då avtalspensionen medräknas. Motsvarande nivåer för kvinnorna är 70 och 75 procent. I praktiken innebär det att avtalspensionen bidrar till en höjning av kompensationsgraden med cirka 13 procentenheter för såväl kvinnor som män.

Personer som i genomsnitt tjänade över trehundra tusen kronor per år har den lägsta kompensationsnivån oavsett om avtalspensionen tas med i beräkningen eller inte. Dock får denna grupp den största höjningen av kompensationsgraden när avtalspensionen inkluderas. Männens kompensationsgrad ökar från 40 till 69 procent och kvinnornas från 43 till 63 procent. Det innebär att i denna inkomstkategori bidrar avtalspensionen till att männens kompensationsgrad höjs med 29 procentenheter och kvinnornas med 20 procentenheter. Att ökningen är större för individer i denna inkomstkategori jämfört med individer som tjänade mindre än trehundra tusen per år, beror på att avtalspensionen även försäkrar för inkomster över 7,5 basbelopp.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de flesta individer har en kompensationsnivå på cirka 60 procent från socialförsäkringen och cirka 70 procent när avtalspensionen inkluderas, vilket stämmer väl överens med den allmänna uppfattningen om kompensationsgraden i ATP-systemet. Det ska dock poängteras att det ändå finns relativt många som avviker från dessa nivåer. Personer med höga inkomster har i regel en låg kompensationsgrad i det allmänna pensionssystemet och en relativt hög kompletterande avtalspension. För personer med låga inkomster bidrar grundskyddet i form av folkpension till en ofta hög kompensation från socialförsäkringen.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Ett av huvudsyftena med den allmänna pensionen är att ge en bra inkomstbortfallsförsäkring vid ålderdom till personer som förvärvsarbetat i landet under sitt yrkesverksamma liv. I ATP-systemet skulle individer arbeta i minst 30 år för att få full pension. Utifrån ATP-systemets konstruktion skulle kompensationen i det allmänna pensionssystemet i så fall kunna förväntas bli cirka 60 procent av slutlönen under förutsättning att inkomsterna under de 15 bästa ATP-åren inte varit för låga eller för höga i förhållande till slutlönen.¹ Ovanpå detta skulle avtalspensionen bidra med ytterligare tio procent vilket tillsammans med den allmänna pensionen skulle utgöra en bruttoinkomst efter pensionering på cirka 70 procent av slutlönen före pensionering.

Syftet med denna rapport är att studera kompensationsgraden i det allmänna pensionssystemet för enskilda individer som gick i pension under 1990-talet. I studien undersöks ifall kompensationsgraden skiljer sig åt mellan individerna och i så fall varför. Ett ytterligare syfte är att undersöka betydelsen av avtalspensionen på kompensationsgraden.

I samband med pensioneringen förändras bruttoinkomsten vilket innebär en förändrad ekonomisk situation för den som går från arbete till pension. Fokuseringen på denna ekonomiska förändring stimulerar till olika diskussioner om kompensationsnivån i pensionssystemet. Även i samband med allmänna studier om pensionssystem eller vid olika internationella jämförelser lyfts denna fråga fram. Begreppet kompensationsgrad uttrycker i sådana sammanhang förhållandet mellan en individs inkomst före och efter pensionering. Det är alltså en kvot där täljaren utgörs av pensionen och nämnaren av inkomsten, exempelvis slutlönen. Det är viktigt att poängtera att inkomsten som jämförs med pensionen är av avgörande betydelse för resultatet. Det är inte ovanligt att inkomsten sjunker under de sista åren före pensionering vilket kan motivera att andra inkomster än just slutlönen används i beräkningen (se avsnitt 1.2).

Kohorterna som studeras i denna rapport får sin pension från ATP-systemet. Det är därför intressant att empiriskt undersöka om kompensationen i det

---

¹ $Pension = 60\% \text{ av } \frac{\text{antal intjänade poängår} \times \text{medelpoängen} \times \text{prisbasbeloppet}}{\text{erforderligt antal poängår för full pension}}$

allmänna pensionssystemet är cirka 60 procent för de flesta av dessa pensionärer eller ifall spridningen av kompensationsnivån är stor. Ytterligare frågor är hur kompensationen ser ut för kvinnor respektive män och ifall det framträder några skillnader mellan kohorterna samt hur avtalspensionen bidrar till att höja kompensationsgraden för enskilda individer.

1.2 Metod, definitioner och avgränsningar

För att kunna genomföra en studie där individens pension relateras till inkomsten, som denne hade vid en viss tidpunkt eller under flera tidpunkter före pensionering, krävs tillgång till data där individer följs över tiden, dvs. longitudinell data. SCB:s Lindadatabas är ett registerbaserat panelmaterial med årlig information om ett urval på cirka 300 000 individer som följs över flera år. I denna rapport används Lindadatabasen som grund för analysen vilket innebär att en enskild individs inkomster vid olika tidpunkter kan jämföras med varandra. Linda innehåller uppgifter från 1960-talet men detaljrikedomen i tillgängliga data är jämförelsevis låg för de tidiga åren. Med Linda är det möjligt att få bra uppgifter för våra syften från och med år 1983. Vi har använt data för perioden 1983–1999 vilket innebär att vi kan studera utvecklingen för personer födda 1927–1933.

För att mäta kompensationsgraden för verkliga individer behöver man definiera inkomsterna och precisera slutlönen. Kompensationsgraden i typfallsstudier bygger ofta på exempel med en jämn inkomstutveckling men i verkligheten fluktuerar inkomsten från år till år. Därför är det lämpligt att basera beräkningen av kompensationsgraden på ett genomsnitt av flera års inkomster.

I denna studie definieras slutlönen som ett genomsnitt av inkomsterna som individerna hade under en femårsperiod mellan 56 och 60 års ålder. Inkomsterna som tas med i mätningen är summan av de otakade² pensionsgrundande inkomster som individen hade under den nämnda perioden. Ett alternativ hade varit att relatera till en genomsnittlig inkomst mellan 60 och 64 år men empiriska studier har visat att arbetsinkomsterna ofta sjunker eller upphör helt i slutet av arbetslivet.³ Genom att välja åldrarna 56–60 kommer vårt mått på slutlön att baseras på år då de flesta individer fortfarande deltar i arbetskraften fullt ut.

---

² Med otakade inkomster avses inkomster som även överstiger 7,5 basbelopp. Den överstigande delen av inkomsten är inte pensionsgrundande.

³ Se exempelvis rapporten Äldres utträde ur arbetskraften – nu och i framtiden, RFV analyserar, 2002:3.

Pensionen är däremot enklare att definiera. Vad gäller tidpunkten för mätningen är 66 års ålder för respektive födelsekohort en lämplig ålder. Vid denna mätning är risken att någon inte får pension hela året betydligt mindre än om mätningen gjordes vid 65 års ålder. En annan viktig faktor att ta ställning till är vilka sorts pensioner som ska ingå i mätningen. Den allmänna pensionen som kan bestå av ATP, folkpension och eventuellt pensionstillskott utgör grunden för mätning av pension i denna studie. Därutöver läggs avtalspensionen till för att på så sätt belysa dess betydelse för kompensationsnivån för olika individer.

Tabell 1.1 sammanfattar de födelsekohorter som studeras:

Tabell 1.1 Ålder vid mätning av inkomst respektive pension för födelsekohorter 1927–1933 under åren 1983–1999

Kohort	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Linda							
1983	56						
1984	57	56					
1985	58	57	56				
1986	59	58	57	56			
1987	60	59	58	57	56		
1988		60	59	58	57	56	
1989			60	59	58	57	56
1990				60	59	58	57
1991					60	59	58
1992						60	59
1993	66						60
1994		66					
1995			66				
1996				66			
1997					66		
1998						66	
1999							66

Källa: SCB Lindadatabasen

En viktig förutsättning vid longitudinella studier är att de individer som följs upp finns med i databasen under hela undersökta perioden. Det betyder att de

varken ska ha avlidit eller emigrerat. I denna studie följs i princip alla individer som presenterades i tabell 1.1, dvs. kvinnor och män i kohorterna 1927–1933 under perioden då dessa var mellan 56 och 66 år. Vi har dock valt att selektera bort vissa grupper. Den ena gruppen består av individer som har haft förtidspension i något eller några av de undersökta åren och den andra gruppen består av individer som inte har haft någon pensionsgrundande inkomst vid mätperioden.⁴ Selektionen av förtidspensionärer görs eftersom vår avsikt är att relatera storleken på ålderspension till tidigare arbetsinkomst. Dessutom har vi i denna studie inte avsett att belysa inkomstförändringar då individer övergår från en form av socialförsäkringsersättning till en annan.

1.3 Rapportens disposition

Rapporten består utöver det inledande kapitlet av tre kapitel och en bilaga. Kapitel två beskriver hur kompensationsgraden kan tolkas i det enskilda fallet. I kapitel tre presenteras resultaten och analysen av det empiriska materialet. Slutligen i kapitel fyra förs en avslutande diskussion. Bilagan utgörs av ett antal tabeller och diagram som kompletterar materialet i kapitel tre.

---

⁴ En kvot med talet noll i nämnaren resulterar i en oändlig kompensationsgrad.

2 Vad förväntas kompensationsgraden bli?

Kompensationsgraden är, som det beskrivs i inledningen, en kvot mellan pension och inkomst före pensionering. Att måttet är en kvot kan i sig innebära svårigheter i tolkningen av resultatet. Det är framför allt viktigt att analysera och förstå pensionens och inkomstens inbördes relation då kompensationsgraden tas fram. Varje individ kan förväntas få en viss kompensationsnivå beroende på vilka förutsättningar eller bakgrund han eller hon har vad gäller inkomstnivå, karriärprofil, kön och antal år i yrkeslivet.

I detta kapitel resoneras det kring de kompensationsnivåer som vi kan förvänta oss att individerna som ingår i denna studie får. Det främsta syftet med detta resonemang är att underlätta förståelsen av vad kompensationsgraden egentligen beskriver.

Individerna kan i grova drag delas i tre grupper. I första gruppen finner man individer med en ”vanlig” bakgrund. Med vanlig menas att de har haft ett relativt långt arbetsliv utan långa avbrott i karriären. Dessa individer kan antas ha minst 30 år med ATP-poäng. Den gruppen är naturligtvis inte homogen. Den består av såväl kvinnor som män samt av individer med olika inkomstprofiler. I den andra gruppen påverkas individernas kompensationsgrad i första hand av den metod som används när kompensationsgraden tas fram i denna studie. I den tredje gruppen finns alla de individer vars kompensationsgrad påverkas av speciella omständigheter under övriga år fram till pensionering. Det kan gälla invandrare som har få ATP-år och som dessutom inte har bott tillräckligt länge i Sverige, kvinnor eller män som har haft ett kort arbetsliv eller kvinnor som uppbär änkepension.

Grupp 1

Den första gruppen är, som nämns ovan, inte homogen. En individ med en jämn inkomstutveckling som varken överstiger intjänandetaket eller ligger under golvet är ett exempel på en medelinkomsttagare som enligt ATP-systemets konstruktion kan förväntas få en kompensationsgrad på cirka 60 procent. När avtalspensionen läggs till förväntas kompensationsgraden öka med cirka tio procentenheter för denna typindivid.

En höginkomsttagare, dvs. en individ vars inkomster överstiger intjänandetaket på 7,5 basbelopp, kommer att få en pension från det allmänna systemet som är relativt låg jämfört med inkomsten. En sådan individ kan förväntas få en kompensationsgrad som är lägre än 60 procent, kanske t.o.m. lägre än 50 procent. På samma sätt som hos medelinkomsttagaren förväntas höginkomst

tagaren få en avtalspension som höjer pensionen och kompensationsgraden. Dock förväntas höjningen bli större än tio procentenheter för höginkomsttagaren med anledning av de avtalsregler som gäller för personer som tjänar över 7,5 basbelopp.

För personer som under hela yrkeslivet har haft mycket låga inkomster kan kompensationsgraden förväntas bli högre än 60 procent. Det beror på att det finns ett grundskydd i pensionssystemet i form av folkpension och pensions-tillskott som garanterar en viss miniminivå på pensionen. När individens pension relateras till dennes tidigare intjänade låga inkomst förväntas kompensationsgraden bli relativt hög. När den eventuella avtalspensionen tillkommer förväntas kompensationsgraden öka ytterligare.

Grupp 2

Denna grupp skulle i princip kunna bestå av samma individer som beskrivs i grupp 1. Skillnaden är att metoden som används vid beräkningen påverkar den beräknade kompensationsgraden på ett särskilt sätt. Som det beskrivs i metodavsnittet beräknas kompensationsgraden som kvoten mellan pension vid 66 års ålder och den genomsnittliga inkomsten mellan 56 och 60 års ålder. Den beräknade genomsnittliga inkomsten påverkas således av individens beteende under mätperioden. Om personen saknar inkomst under något eller några av de fem år vi mäter, kommer den beräknade genomsnittliga inkomsten att bli lägre än om inkomster fanns under samtliga år.⁵ Med antagandet att personens inkomsthistorik i övrigt liknar en "vanlig" medelinkomsttagarens historik, förväntas kompensationsgraden bli högre än 60 procent. Det beror på att pensionen relateras till en för individen låg genomsnittlig inkomst. En tänkbar anledning till att en sådan individ saknar arbetsinkomst under något år kan vara att han/hon väljer att inte arbeta det året genom exempelvis att ta ut avtalspension. Ytterligare ett metodproblem som påverkar kompensationsgraden är om personen inte har tagit ut hel pension under hela året då han eller hon fyller 66 år. Det leder till att individens årliga pension blir lägre än om individen tagit ut full pension. Följaktligen blir kompensationsgraden underskattad. Detta är exempel på metodologiska problem som kan leda till "missvisande" kompensationsgrader för vissa individer.

---

⁵ Den genomsnittliga inkomsten beräknas som summan av inkomsterna mellan 56 och 60 års ålder delat med 5.

Grupp 3

Den här gruppen rymmer individer med särskilda livsmönster. Det kan som nämns ovan gälla exempelvis personer med invandrarbakgrund, kvinnor och män med korta yrkeskarriärer och änkor med änkepension. Det är något svårare att förutse nivån på kompensationsgraden för de här individerna. Resultatet kan påverkas av individernas egen inkomsthistorik men också av metoden som används för beräkningen (jmf. grupp 2). För att kunna få full pension i ATP-systemet krävs minst 30 år med pensionsgrundande inkomster. Det innebär att exempelvis en kvinna med enbart 15 år med ATP-poäng kommer att få sin pension reducerad med 15/30. Denna kvinnas kompensationsgrad kan förväntas bli lägre än 60 procent. Hennes pension är helt enkelt låg relativt inkomsten. Ett annat scenario är en invandrare med låga inkomster och kort yrkesliv i Sverige. En sådan individ kan i vissa fall förväntas få en hög kompensationsnivå på grund av grundskyddet från pensionssystemet. Det är dock viktigt att notera att även grundskyddet reduceras när kravet på 40 års bosättningsstid inte är uppfyllt. En sådan individ kan förvisso få en hög kompensationsgrad men pensionen den får är mycket låg. Slutligen kan vi nämna fallet med änkepensionären. Deras kompensationsgrad förväntas bli betydligt högre än 60 procent. Anledningen är att ankans totala pension även bygger på den avlidne makens inkomster. När denna pension sedan relateras till ankans egna intjänade inkomster blir kompensationsgraden hög.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att kompensationsgraden förväntas anta olika nivåer beroende på en mängd faktorer. Utifrån beskrivningen ovan kan vi se att de som har hög kompensationsgrad i stor utsträckning är de som har haft låga inkomster under den förvärvsaktiva delen av livet och därmed också har låga pensioner. För höginkomsttagaren blir ofta kompensationsgraden låg trots att pensionen är hög.

3   Analys av kompensationsgraden

I detta kapitel kommer kompensationsgraden att analyseras för olika individer utifrån de kriterier som beskrevs i metodavsnittet. Analysen omfattar således kohorterna 1927–1933 under tiden då individerna i dessa kohorter var mellan 56 och 66 år. Som det redan har nämnts i föregående kapitel förväntas kompensationsgraden ligga på olika nivåer beroende bland annat på kön, civilstånd, antal ATP-år och inkomst.

Kapitlet är uppdelat i fyra delavsnitt. I de tre första avsnitten studerar vi relationen mellan inkomsten och den allmänna pensionen, dvs. ATP, folkpension och eventuellt pensionstillskott. I avsnitt 3.1 visas hur individerna fördelas på de olika kompensationsgraderna. I avsnitt 3.2 studeras samma individer men med avseende på de inkomster som ingår i beräkningen av kompensationsgraden. I avsnitt 3.3 analyseras fördelningen med hänsyn till både inkomsten och pensionen samt till antal år som individerna har haft ATP-poäng. Slutligen i det fjärde avsnittet (3.4) inkluderas även avtalspensionen i analysen. I samtliga avsnitt analyseras kvinnor och män för sig samt tillsammans. Resultaten redovisas i 1999 års priser.

3.1   Fördelning av kompensationsgraden

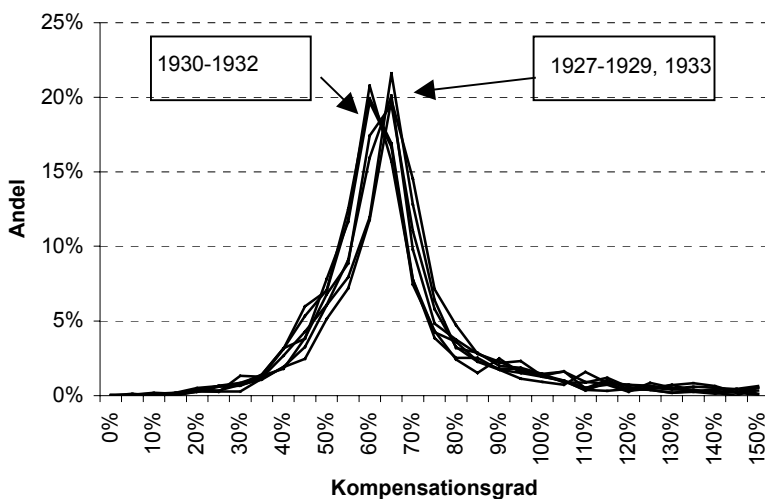
Nedan visas hur fördelningen av kompensationsgraden är för individerna i samtliga kohorter. Individernas kompensationsgrad har avrundats till närmaste jämna femtal.⁶ I diagram 3.1 och 3.2 visas av utrymmesskäl individer med kompensationsgrader upp till 150 procent men inte de utöver den nivån. Fördelningen bygger dock på samtliga individer.

Av diagram 3.1 framgår det tydligt att den vanligaste nivån på kompensationsgraden är cirka 60 procent för kohorterna 1930–1932 och cirka 65 procent för kohorterna 1927–1929 samt kohort 1933.

---

⁶ Avrundningen innebär exempelvis att kompensationsnivån 60 procent innehåller individer med kompensationsgrader mellan 57,5 och 62,4 procent.

Diagram 3.1 Fördelning av kompensationsgraden för kohorter 1927–1933

Skillnaden mellan de yngre födelsekohorterna, med undantag för kohort 1933, och de äldre kohorterna vad gäller typvärdet kan förklaras med hjälp av variationen i kohorternas inkomst före pensioneringen. Individer i kohorterna 1930–1932 hade generellt en högre genomsnittsinkomst vid 56 till 60 års ålder jämfört med de äldre kohorterna i denna studie. En trolig förklaring är att inkomsterna som individerna i kohorterna 1930–1932 hade vid mätperioden tjänades in under högkonjunkturen i slutet av 1980-talet. Det resulterade i sin tur i att kompensationsgraden i genomsnitt blev lägre eftersom pensionens nivå även påverkas av inkomster som tjänas in under andra år. Inkomsterna ökade med andra ord mer än pensionerna.

Kohort 1933 har en högre kompensationsnivå. I den kohorten har vi kunnat se att individernas inkomst sjönk kraftigt det år de var 60 år (se diagram 1 i bilagan), dvs. sista året som inkomsterna mäts. Anledningen till detta kan vara att lågkonjunkturen det året slog hårt på kohort 1933.

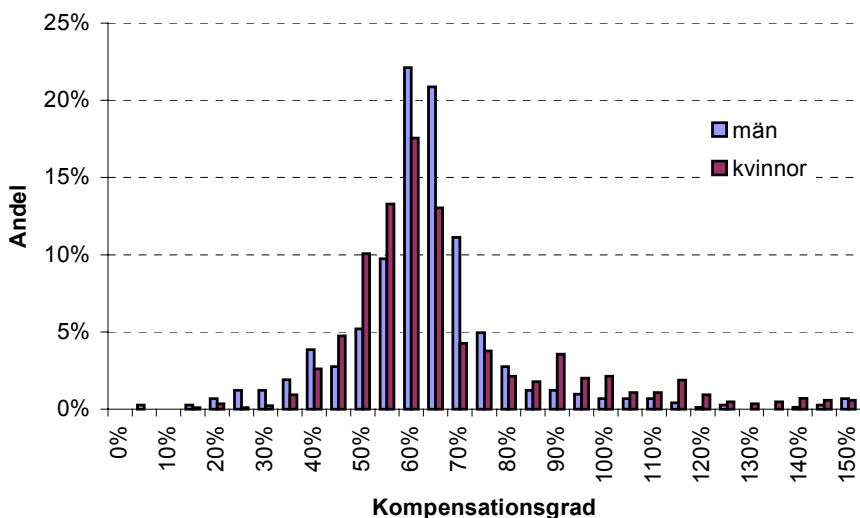
I övrigt följs diagrammets kurvor åt vilket innebär att fördelningen är ganska lika mellan kohorterna. Därför kommer analysen i fortsättningen att koncentreras till en viss vald kohort eller till samtliga individer oavsett kohort.⁷

⁷ Se bilagan, tabell 1a och 1b för detaljerad information om samtliga kohorter.

Fler kvinnor än män har höga kompensationsnivåer

Det kan vara intressant att undersöka huruvida kompensationsgradens fördelning skiljer sig mellan kvinnor och män. Nedan görs det för kohorten född 1930 som är den mittersta kohorten i materialet.

Diagram 3.2 Fördelning av kompensationsgraden för män respektive kvinnor, kohort 1930

Av diagram 3.2 framgår att nära en fjärdedel av männen och knappt en femtedel av kvinnorna i kohort född 1930 har en kompensationsgrad på cirka 60 procent. Vidare visar diagrammet tydligt att majoriteten av individerna oavsett kön finns koncentrerade till ett block i mitten. Det framgår också av diagrammets högra svans att andelen kvinnor med höga kompensationsgrader är större än andelen män. Genom att skapa tre intervall på kompensationsgrader kan man på ett grovt sett komprimera bilden till följande tabell.

Tabell 3.1 Andel män respektive kvinnor per kompensationsgradsintervall i kohort 1930

Kompensationsgrad i %	Män, %	Kvinnor, %	Kvinnor exklusive änkor, %
0–47,4	12	9	11
47,5–72,4	69	58	67
72,5–	19	33	22

Vi ser att 69 procent av männen mot 58 procent av kvinnorna ligger i det mittersta intervallet. Att en större andel kvinnor, nämligen 33 procent jämfört med enbart 19 procent av männen, hamnar på höga kompensationsnivåer var förväntat eftersom änkor finns med i undersökningsmaterialet. Änkornas pension beräknas inte enbart med utgångspunkt från egna inkomster utan också på den avlidne makens inkomster. Detta samband gör att den sammanlagda pensionen blir hög i relation till den egna inkomsten vilket ger en hög kompensationsgrad. I tabellens tredje kolumn visas hur fördelningen blir för kvinnor när änkorna, som utgör cirka 18 procent av kvinnorna i denna kohort, rensas bort från materialet. I det fallet blir skillnaden mellan män och kvinnor betydligt mindre.

Män däremot finns i något högre utsträckning representerade i det lägre intervallet (0–47,4) vilket till stor del beror på att det finns fler män med höga inkomster än vad det finns kvinnor. Inkomster över 7,5 basbelopp är inte pensionsgrundande vilket gör att personer med höga inkomster i regel har låga kompensationsnivåer. Detta analyseras närmare längre fram i kapitlet.

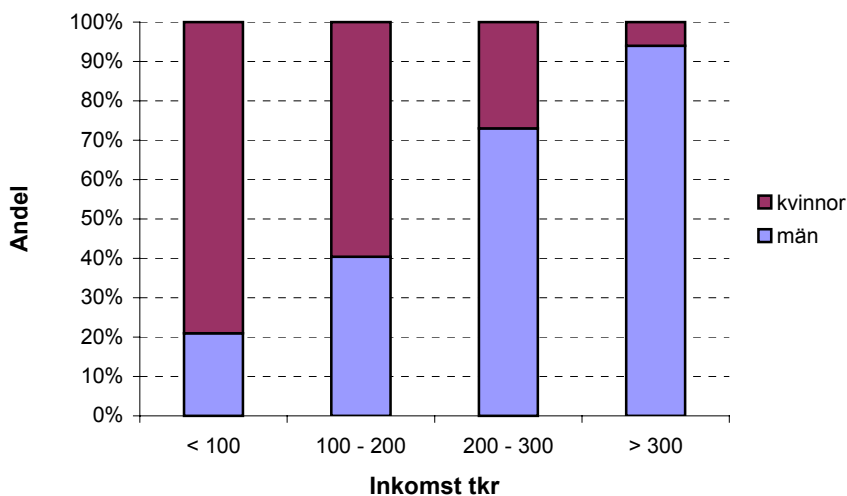
Det är också anmärkningsvärt att en så stor andel män, cirka 21 procent, har 65 procent i kompensationsgrad medan hos kvinnorna är andelen endast 13 procent (se diagram 3.2). Det kan delvis bero på att en större andel kvinnor hamnar på de riktigt höga kompensationsnivåerna och därmed sjunker andelen i det mittersta intervallet. Detta har redan konstaterats i tabell 3.1.

Att kvinnor har så pass höga kompensationsnivåer har flera förklaringar. Som sagt finns det änkor med änkepension vars totala pension inte har en fullständig anknytning till den egna inkomsten. Även om änkorna tas bort är andelen med höga kompensationsgrader högre bland kvinnor än bland män. Det kan bero på att fler kvinnor än män har haft mycket låga inkomster under hela förvärvslivet och erhåller därmed folkpension och pensionstillskott som tillsammans kan vara höga i förhållande till inkomster före pensioneringen.

3.2 Kvinnor dominerar i de lägre inkomstklasserna och männen i de högre

Kompensationsgraden är en funktion av den inkomst som pensionen relateras till, vilket gör det angeläget att även studera hur dessa inkomster är fördelade mellan individerna. I denna del av analysen slås kohorterna ihop till en grupp med undantag för när inkomsterna studeras över tiden. Det föreligger nämligen inga stora skillnader mellan kohorterna som motiverar att analysen görs kohortvis.⁸ I det följande redovisas andelen kvinnor och män födda 1927–1933 inom olika inkomst kategorier samt hur andelen män respektive kvinnor fördelar sig mellan inkomstklasserna. Inkomstkategorierna bygger på den genomsnittliga inkomst per år som individerna i kohorterna 1927–1933 hade mellan 56 och 60 års ålder. Inkomstklasserna är uppdelade på fyra nivåer: upp till etthundratusen kronor per år, mellan etthundratusen och tvåhundra tusen, mellan tvåhundra tusen och trehundra tusen och över trehundra tusen kronor per år.

Diagram 3.3 Andel kvinnor respektive män inom inkomstklasserna

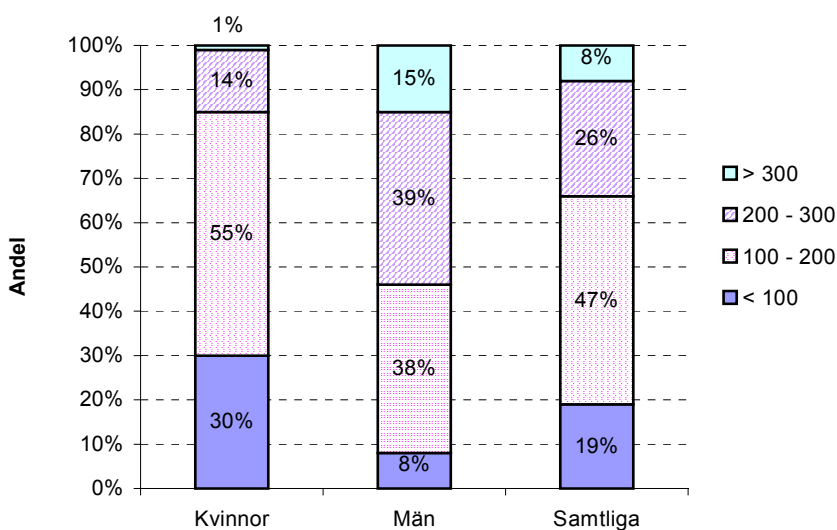
Av diagram 3.3 framgår tydligt att i de lägre inkomstnivåerna är det kvinnor som dominerar medan männen dominerar i de högre skikten. Kvinnor i de

⁸ Se bilagan, tabellerna 2a–c för information om samtliga kohorter.

studerade kohorterna har förvärvsarbetat i lägre utsträckning än männen och därför haft lägre inkomster.⁹

Det är också intressant att se hur kvinnor respektive män fördelar sig mellan inkomstklasserna. I diagram 3.4 visas att var tredje kvinna född 1927–1933 hade en genomsnittlig inkomst i åldern 56–60 år som låg under etthundratusen kronor per år. Mer än hälften hade en inkomst mellan etthundratusen och tvåhundra-tusen, fjorton procent låg på inkomst-kategorin tvåhundra-tusen till trehundra-tusen och enbart en procent hade en genomsnittlig årlig inkomst över trehundra-tusen kronor.

Diagram 3.4 Fördelning efter inkomstklass och kön

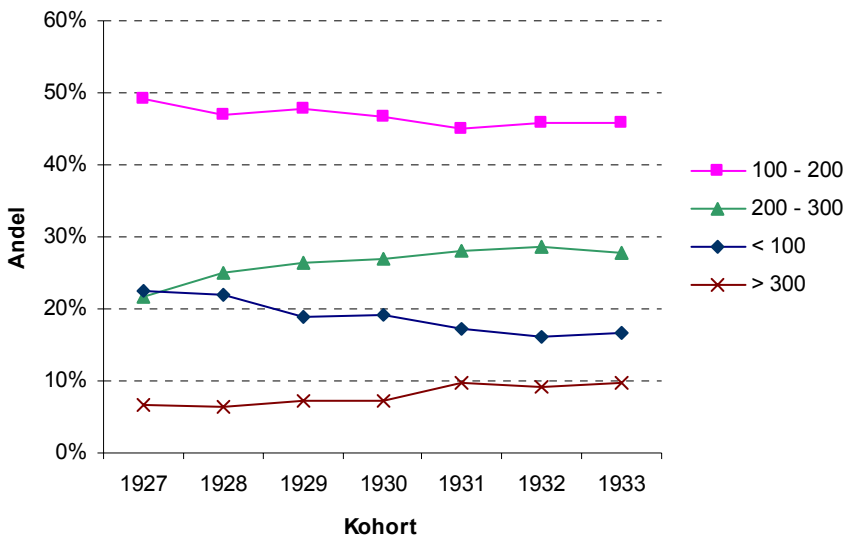
För männen är bilden annorlunda. Endast åtta procent hade genomsnittliga årliga inkomster som låg under etthundratusen kronor i åldern 56–60 år. I de två följande inkomstkategorierna finns cirka 77 procent av männen ganska jämt fördelade mellan dessa två. Kvarvarande 15 procent hade inkomster över trehundra-tusen kronor per år.

I beskrivningen ovan görs som sagt ingen åtskillnad mellan kohorterna men frågan är ifall det finns någon skillnad mellan kohorterna vad gäller andelen

⁹ Se analys i avsnitt 3.3.

individer inom de olika inkomstklasserna. I följande diagram presenteras andelen individer per inkomstkategori för samtliga kohorter.

Diagram 3.5 Fördelning efter inkomstklass och kohort

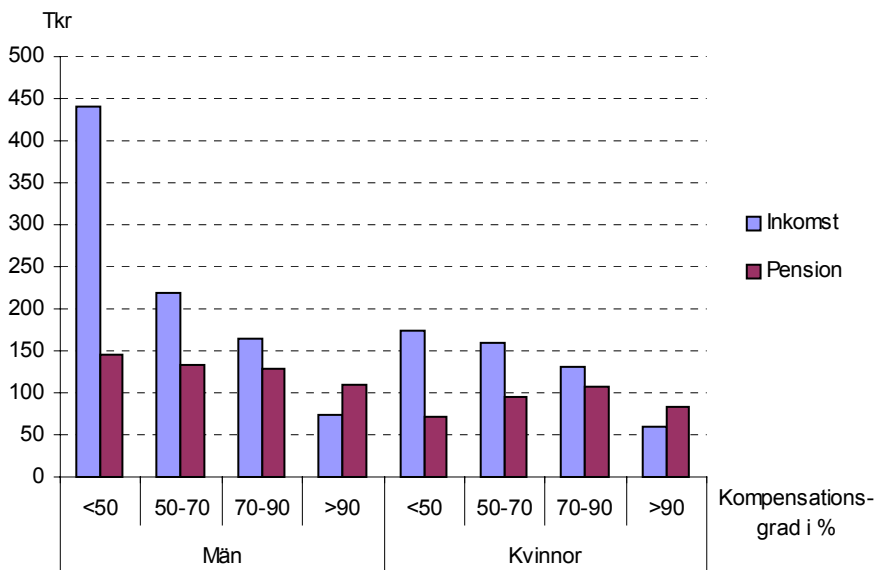
Ur diagram 3.5 kan vi se en svag trend nedåt för de lägre inkomsterna och en motsatt trend för de högre. Det innebär exempelvis att andelen med inkomster under etthundratusen minskar för varje kohort medan andelen ökar för de med inkomster över trehundratusen. Att det förhåller sig på det viset beror på att den reala genomsnittsinkomsten för individer i åldern 56 till 60 år ökar för varje kohort. I diagrammet görs ingen uppdelning mellan kvinnor och män men vi har kunnat konstatera att trenden i stort sett är densamma för båda könen.

3.3 Analys av kompensationsgraden och antalet ATP-år

Man bör inte förledas till uppfattningen att en hög kompensationsgrad är en indikation på något positivt och en låg kompensationsgrad på något negativt. I detta avsnitt behandlas faktorer som kan hjälpa till att förklara varför individerna har olika kompensationsgrader.

I diagram 3.6 visas kompensationsgradens beståndsdelar, nämligen de genomsnittliga inkomsterna mellan 56 och 60 års ålder respektive pensionerna vid 66 års ålder för kvinnor och män födda 1930. Kompensationsgraderna har delats in i fyra intervaller och såväl inkomsterna som pensionerna presenteras efter dessa intervaller.

Diagram 3.6 Genomsnittlig pension och inkomst vid olika kompensationsgrader för män och kvinnor födda 1930

Vad gäller männen tenderar inkomsterna att skilja sig ganska mycket mellan de olika kompensationsgraderna. Trenden är att den genomsnittliga inkomsten (de ljusa staplarna i diagrammet) sjunker samtidigt som kompensationsgraden ökar. Även för kvinnorna sjunker inkomsten i takt med att kompensationsgraden ökar, men minskningen är mindre än hos männen. När det gäller den genomsnittliga pensionen (de mörka staplarna) är den relativt stabil för männen oavsett kompensationsnivå. För kvinnorna är däremot mönstret annorlunda. I deras fall stiger pensionerna med ökande kompensationsgrad förutom för gruppen med de allra högsta kompensationsgraderna. Just grupperna med kompensationsgrader över 90 procent är lite speciella bland både män och kvinnor, genom att den genomsnittliga pensionen är högre än den genomsnittliga inkomsten, vilket genererar en kompensationsgrad på över 100 procent.

Eftersom pensionen utvecklas olika för män och kvinnor i förhållande till kompensationsgraden kan det vara intressant att studera vad det kan bero på. I ATP-systemet påverkas pensionsnivån i huvudsak av antal år med ATP-poäng samt den genomsnittliga poängen av de 15 åren med högst ATP-poäng. Vi har här valt att fokusera på den första variabeln, dvs. antal ATP-år.

En anledning till att göra detta är att de som har färre än 30 ATP-år får ut en pension som minskas med 1/30-del för varje år utan ATP poäng. I de kohorter som vi studerar har enbart en tredjedel av kvinnorna 30 ATP-år medan nära 90 procent av männen har det.¹⁰ Många kvinnor har dessutom trätt in på arbetsmarknaden sent i livet. Detta kan få till följd att under de år som vi studerar inkomsten, dvs. åren då individerna är mellan 56 och 60, har personen haft relativt höga inkomster samtidigt som pensionen vid 66 års ålder är relativt låg beroende på få yrkesaktiva år. Detta påverkar naturligtvis kompensationsgraden.

I tabellerna 3.2a och 3.2b behålls intervallerna på kompensationsgraden såsom de presenterades i diagram 3.6, men i stället för pensioner respektive inkomster visas hur individerna inom varje kompensationsgradintervall är fördelade med avseende på antal år med ATP-poäng. Tabell 3.2a visar fördelningen för kvinnor och 3.2b för män.

Tabell 3.2a Fördelningen av antal år med ATP-poäng för olika kompensationsgrader. Kvinnor födda 1930

Antal år med ATP-poäng \ Kompensationsgrad	a	b	c	d
	<50%	50–70%	70–90%	>90%
0 år	0.0 %	0.0 %	0.0 %	17.2 %
1–10 år	1.3 %	0.4 %	4.2 %	17.8 %
11–20 år	59.7 %	12.2 %	18.9 %	20.0 %
21–29 år	31.2 %	49.5 %	27.4 %	25.0 %
30 år	7.8 %	37.9 %	49.5 %	20.0 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %

---

¹⁰ Se tabell 3 i bilagan.

Generellt gäller att andelen med 30 ATP-år är relativt låg, förutom i grupp c där nästan hälften av kvinnorna har 30 år. Ett annat mönster som framträder är att andelen kvinnor med 30 ATP-år ökar samtidigt som kompensationsgraden ökar, förutom för den grupp som har högst kompensationsgrad (kolumn d). Ökat antal ATP-år ger, allt annat lika, en högre pension, vilket vid en given inkomst ger högre kompensationsgrad.

Antalet ATP-år förefaller vara en viktig anledning till varför kvinnornas pensionsnivå stiger tillsammans med kompensationsgraden (se diagram 3.6). Dock bör resultatet för grupp c och d, dvs. de med kompensationsnivåer över 70 procent, tolkas försiktigare. Nära hälften av dem är änkepensionärer, vilket innebär att pensionsökningen inte enbart påverkas av ökat antal ATP-år utan också av änkepensionen. Följaktligen speglar inte kompensationsgradens höga nivå helt och hållet relationen mellan egen pension och egen inkomst.

Tabell 3.2b visar att majoriteten av männen i grupperna a, b och c har 30 ATP-år. Däremot är fördelningen för gruppen med en kompensationsgrad över 90 procent något annorlunda men fortfarande har över hälften av männen i den gruppen 30 ATP-år. Antalet ATP-år verkar därmed inte vara av avgörande betydelse för männens kompensationsgrad, förutom möjligen för vissa individer i gruppen med de högsta kompensationsgraderna.

Tabell 3.2b Fördelningen av antal år med ATP-poäng för olika kompensationsgrader. Män födda 1930

Antal år med ATP-poäng \ Kompensationsgrad	a	b	c	d
	<50%	50–70%	70–90%	>90%
0 år	0.0 %	0.0 %	0.0 %	4.8 %
1–10 år	1.1 %	0.2 %	0.0 %	8.1 %
11–20 år	6.7 %	1.0 %	1.4 %	8.1 %
21–29 år	3.4 %	3.6 %	5.4 %	25.8 %
30 år	88.8 %	95.2 %	93.2 %	53.2 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %

För männen är det snarare inkomstskillnaderna som förklarar varför kompensationsgraderna skiljer sig åt mellan individer. I gruppen med de lägsta kompensationsgraderna återfinns personer med inkomster över intjänandetaket på 7,5 basbelopp, se första stapeln i diagram 3.6. Eftersom det allmänna pen

sionssystemet endast försäkrar inkomster upp till 7,5 basbelopp kommer kompensationsgraden att bli låg för dessa individer. Samtidigt finns det ett fåtal i gruppen som inte har maximalt antal intjänandeår. I deras fall har inkomsten mellan 56 och 60 års ålder varit relativt hög och därför genererat en låg kompensationsgrad (jämför med resonemanget om kvinnorna).

Fördelningen av män som har kompensationsgrader mellan 50 och 90 procent kan i huvudsak också förklaras med att inkomstnivåerna skiljer sig åt. I diagram 3.6 visades att de genomsnittliga pensionsnivåerna för dessa grupper var närmast identiska. Eftersom ATP-systemet kompenserar individerna för de 15 bästa åren kan en förklaring till detta förhållande vara att individerna har sina ”goda” år vid olika tidpunkter. Kompensationsgraden är beroende av om dessa goda år inträffar under den period då inkomsten mäts i denna studie och ifall dessa speglar den framtida pensionen. Kompensationsgraden kan med andra ord bli olika för personer med samma pensionsnivå.

Männen med de högsta kompensationsgraderna (kolumn d tabell 3.2b) har som tidigare nämnts en något annorlunda fördelning av antalet ATP-år. För de som trots 30 ATP-år har en hög kompensationsgrad kan anledningen vara att dessa har trappat ned i arbete under de år som inkomsten mäts. Detta kan exempelvis vara fallet om man lämnat yrkeslivet tidigt med avtalspension eller helt enkelt inte haft arbetsinkomst i Sverige under något eller några av åren mellan 56 och 60. Detta skulle i så fall sänka genomsnittsinkomsten och leda till en högre kompensationsgrad. Samtidigt kan dessa individer ha haft bra inkomster tidigare vilket genererar en bra pension. Dessutom finns det i gruppen invandrare som kommit till Sverige relativt sent och som aldrig haft någon större arbetsinkomst men trots det är berättigade till en liten pension (t.ex. folkpension). Då är både pensionen och inkomsten låg men relationen dem emellan ger en hög kompensationsgrad. Det senare resonemanget stärks dels av att den genomsnittliga pensionsnivån för dem som har en kompensationsnivå över 90 procent är något lägre än för övriga grupper, dels av att antalet ATP-år är något färre. Med andra ord har individerna i gruppen med höga kompensationsgrader väldigt olika inkomsthistorik.

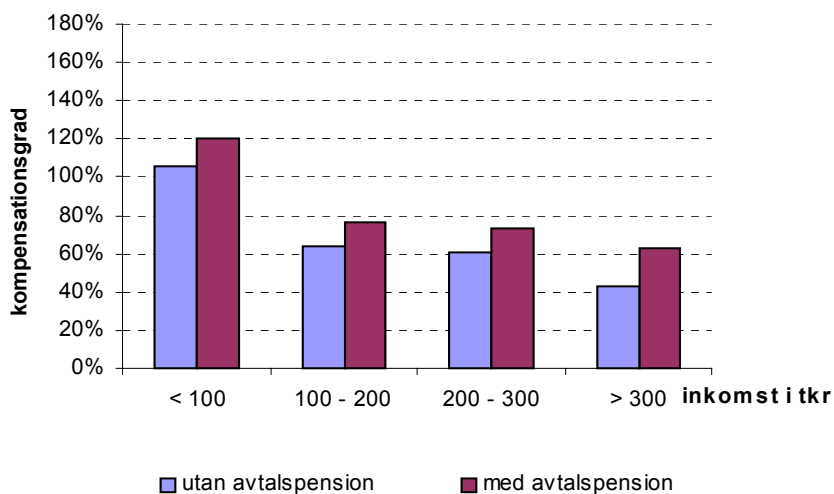
3.4 Avtalspensionens påverkan på kompensationsgraden

I detta avsnitt tas avtalspensionen med i analysen av kompensationsgraden som här bygger på samtliga kohorter. De flesta pensionärer omfattas av ett avtal som ger dem rätt till olika former av avtalspension. För de generationer som studeras utgör den förmånsbaserade avtalspensionen generellt cirka tio procent av slutlönen. Individer med inkomster högre än 7,5 basbelopp erhåll

ler även avtalspension för den del av inkomsten som överstiger denna nivå. Det är därför intressant att studera i vilken grad kompensationsgraden ökar för individer i olika inkomstkategorier när också avtalspensionen tas med i beräkningen. Diagram 3.7 visar hur kvinnornas kompensationsgrad med och utan avtalspension varierar vid fyra olika inkomstkategorier.

Diagram 3.7 Genomsnittlig kompensationsgrad för samtliga kvinnor efter inkomstklass

Det framgår av diagram 3.7 att vid de lägsta inkomsterna blir kompensationsgraden över 100 procent oavsett om avtalspensionen räknas med eller inte. I den gruppen ingår som sagt cirka 30 procent av kvinnorna. Figuren visar dessutom tydligt att ju högre inkomst desto lägre kompensationsgrad. Vid inkomster mellan etthundratusen och tvåhundrausen sjunker kompensationsgraden utan avtalspension till cirka 64 procent vilket är nära den nivå som har visats som mest förekommande i tidigare fördelningsdiagram i avsnitt 3.1. Denna inkomstkategori rymmer mer än hälften av kvinnorna, se diagram 3.4.

Kompensationsgraden blir självfallet högre för samtliga grupper när avtalspensionen beaktas. I de tre första inkomstklasserna höjs kompensationsgraden med cirka 13 procentenheter medan i den sista inkomstklassen blir höjningen avsevärt högre, nämligen 20 procentenheter. Det innebär att avtalspensionen har en utjämnande effekt på kompensationsgraden för grupper med höga inkomster som inte får allmän pension på den del av inkomsten som över

stiger 7,5 basbelopp. Det är dock viktigt att poängtera att bland kvinnorna är denna grupp liten.

För männen är bilden i stort sett densamma som för kvinnorna men vissa skillnader finns vad gäller nivåerna på kompensationsgraden. Diagram 3.8 visar att grupperna med inkomster mellan etthundratusen och tvåhundra tusen kronor per år samt mellan tvåhundra tusen och trehundra tusen har kompensationsnivåer mellan 75 och 80 procent. För kvinnorna är motsvarande nivåer 70 och 75 procent, se föregående diagram.

Diagram 3.8 Genomsnittlig kompensationsgrad för samtliga män efter inkomstklass

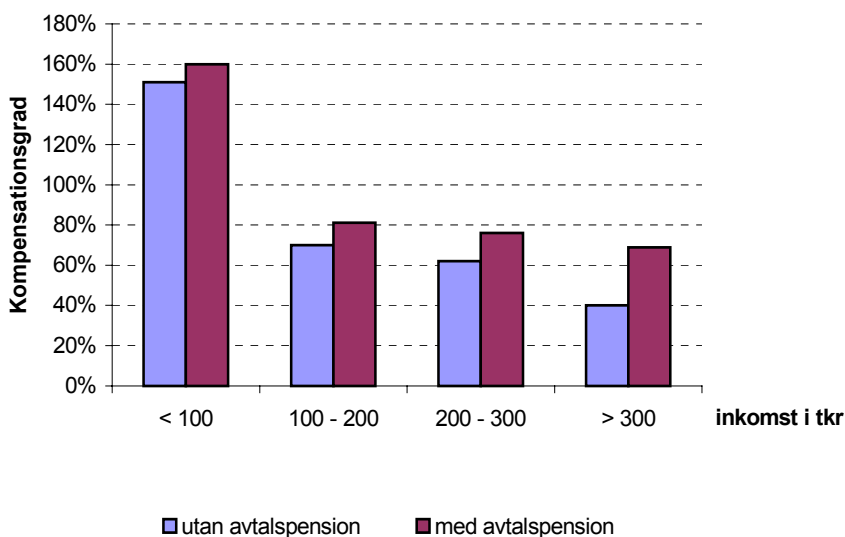

Diagram 3.8 visar ännu tydligare än föregående diagram den utjämnande effekt på kompensationsgraden som avtalspensionen har i det högre inkomstskiktet. Kompensationsgraden ökar således med cirka 29 procentenheter när avtalspensionen tas med i beräkningen (se skillnaden mellan staplarna i gruppen > 300). Att männen får ett större genomsnitt än kvinnorna när avtalspensionen läggs på beror på flera faktorer. För det första är antalet män i den inkomstskiktet betydligt större än antalet kvinnor och det är viktigt att notera att nästan samtliga män i denna grupp har en avtalspension medan över tio procent av kvinnorna saknar den. För det andra är den genomsnittliga avtalspensionen bland de som har avtalspension högre för männen än för kvinnorna vilket är en följd av att människens genomsnittliga inkomst har varit

högre än kvinnornas. Avtalspensionens konstruktion är sådan att ju högre inkomsterna är utöver 7,5 basbelopp, desto större vikt har avtalspensionen för individens totala kompensationsnivå. Som påpekats tidigare är andelen kvinnor i denna inkomstgrupp mycket liten i datamaterialet och därmed svårare att tolka och jämföra.

Kompensationsgraden för de män som ingår i den lägsta inkomst kategorin är däremot mycket hög, alltså cirka 160 procent med avtalspension och 150 procent utan. Varför männen kompensationsgrad i denna grupp är så pass mycket högre än kvinnornas dryga 100 procent kan förklaras med att inkomsterna är förhållandevis mycket låga bland de få män (cirka åtta procent) som ingår i den gruppen. Som nämndes tidigare finns nästan var tredje kvinna i denna inkomstgrupp, vilket tyder på att relativt fler kvinnor än män kan ha inkomster som ligger nära etthundratusen, dvs. den övre inkomstgränsen i inkomstintervallet. Dessa kvinnor bidrar därigenom till att den genomsnittliga kompensationsgraden blir lägre än mäns.

Kompensationsgraden i inkomstgruppen etthundratusen till tvåhundra tusen är fortfarande högre hos männen jämfört med kvinnorna när avtalspensionen beaktas, dock är skillnaden betydligt mindre än i den lägsta inkomst kategorin. Däremot i såväl den tredje som den fjärde inkomstklassen är kompensationsgraden utan avtalspension nästan densamma för kvinnor och män.

I detta sammanhang måste poängteras att inom vissa avtalsområden finns det en kompletterande del till avtalspensionen som är möjlig att ta ut under exempelvis fem år. Det finns individer som tar ut den del av avtalspensionen redan före 65 års ålder. Andra kanske väljer att lyfta ut den samtidigt som övrig avtalspension och allmän pension betalas ut. Eftersom tidpunkten som avtalspensionens nivå mäts i denna undersökning är vid 66 års ålder kan inte just den typen av beteende fångas upp. Det innebär att i denna studie kan avtalspensionens betydelse för kompensationsgraden vara såväl överskattad som underskattad.

4 Avslutande diskussion

4.1 Blev resultaten de förväntade?

I kapitel 2 fördes ett resonemang om vilka kompensationsnivåer som olika typindivider kan förväntas få. Vi förväntade oss bland annat att individer med ”vanlig” bakgrund skulle få en kompensationsnivå i det allmänna pensions-systemet på cirka 60 procent från socialförsäkringen och cirka 70 procent inklusive avtalspension. Studien har visat att de flesta individer har kompensationsnivåer från socialförsäkringen som ligger inom intervallet 47,5–72,4 procent. De med högre inkomster hamnar närmare nedre gränsen av intervallet medan de med lägre inkomster ligger närmare övre gränsen.

Vi har också kunnat se att cirka en tredjedel av kvinnorna och nära en femtedel av männen har en kompensationsnivå på över 72,5 procent i det allmänna pensionssystemet. Det innebär att en relativt stor andel av pensionärskollektivet har höga kompensationsgrader. Vi har förväntat oss att personer med exempelvis låga inkomster eller änkor kan få höga kompensationsnivåer. Kvinnor i kohorterna 1927–1933 har haft lägre inkomster än männen. Det är därför rimligt att det är relativt fler kvinnor än män som får en hög kompensationsgrad.

För att kvinnor och män skulle vara jämförbara togs kvinnor med änkepen-sion bort från datamaterialet vilket reducerade andelen kvinnor med en kompensationsgrad över 72,5 procent från en tredjedel till drygt en femtedel. Detta resultat betyder att det nästan är en lika stor andel män som kvinnor som har höga kompensationsgrader. Det är ett intressant resultat mot bakgrund av att andelen män med låga inkomster är betydligt lägre än andelen kvinnor med låga inkomster.¹¹ Det är därför rimligt att förvänta sig att kvinnor i högre utsträckning än män har en hög kompensationsgrad i dessa kohorter. Resultatet tyder således på att det är metoden för beräkningen av inkomsten som driver männens kompensationsgrad uppåt. Möjligtvis är andelen män vars kompensationsgrad påverkas av den beräkningsmetod som används i analysen högre än andelen kvinnor som påverkas av metoden. En man som exempelvis inte hade pensionsgrundande inkomst under något eller några av mätåren på grund av att han fick avtalspension eller levde på andra

---

¹¹ 5 procent av männen och 15 procent av kvinnorna hade i genomsnitt inkomster under 70 000 kronor per år mellan 56 och 60 års ålder.

tillgångar kan i beräkningen få en hög kompensationsgrad som egentligen inte speglar hans ”riktiga” kompensationsgrad.

Kvinnor i de studerade kohorterna har generellt färre ATP-år än männen. Vi har därför förväntat oss att kvinnor med korta yrkeskarriärer, dvs. med få ATP-år kommer att få relativt låga kompensationsgrader. I synnerhet om yrkeskarriären är koncentrerad till slutet av arbetslivet och inkomsten som pensionen relateras till när kompensationsgraden beräknas är relativt god. Studiens resultat visar att det förhåller sig på det sättet. Det är tydligt att kvinnornas pension ökar i takt med att antalet ATP-år ökar samtidigt som kompensationsgraden också ökar. Hos männen kan man inte skönja samma mönster eftersom de flesta har 30 ATP-år oavsett nivån på kompensationsgrad. Vad som påverkar deras kompensationsgrad är framför allt inkomstnivån som pensionen relateras till.

Vad beträffar avtalspensionens betydelse för individens kompensationsgrad har studiens resultat stämt väl överens med förväntningarna på nära tio procent för individer med inkomster under intjänandetaket. Gruppen med de högsta inkomsterna är ur denna aspekt intressanta eftersom avtalspensionen har en stor betydelse för deras totala kompensationsgrad. Resultaten har visat att avtalspensionen höjer höginkomsttagarnas kompensationsgrad avsevärt men att jämfört med andra inkomstgrupper blir den totala kompensationsgraden ändå något lägre (se diagram 3.7 och 3.8).

4.2 Vad kan framtida pensionärer förvänta sig få i kompensationsgrad?

Denna rapport berör kohorterna 1927–1933 vilka har gått i pension 1999 och tidigare. Det är även intressant att undersöka hur förhållandet ser ut för individer födda 1934 och senare. Det är troligt att bland kvinnor födda under senare delen av 1930-talet och under 1940-talet kommer fördelningen av kompensationsgraden att närma sig männens fördelning ännu mer. Huvudanledningen till det antagandet är att allt fler kvinnor har trätt in på arbetsmarknaden och därmed fått fler ATP-år.

Det är också angeläget att så småningom studera kompensationsgraden för individer som enbart omfattas av det nya pensionssystemet. För den gruppen kan vi i dag bara spekulera i vad kompensationsgraden kommer att bli. Det är många faktorer som spelar in. I det nya systemet är livsinkomsten avgörande för den slutliga pensionen. Varje år som man är kvar i arbetslivet har betydelse för pensionen till skillnad från ATP-systemet där 30 år räckte för att få full pension. Den allmänna ekonomiska utvecklingen i samhället samt utveck-

lingen på de finansiella marknaderna har också stor betydelse för framtida pensioner. Därutöver påverkas de framtida pensionerna av att vi lever allt längre. En högre medellivslängd innebär att de intjänade pensionsrätterna måste fördelas på fler pensionsår om pensionsåldern förblir oförändrad. Det betyder med andra ord att individer som i framtiden väljer att gå i pension vid 65 kan förväntas få en lägre kompensationsgrad än den dagens pensionärer får vid 65. Kompensationsgraden blir dock högre om man skjuter upp sin pension i några år.

Ytterligare en aspekt som är viktig att analysera är avtalspensionens betydelse för den totala pensionen i framtiden. I takt med att det offentliga pensionsystemet har reformerats har även avtals- och tjänstepensionerna genomgått systemförändringar inom de flesta stora avtalsområdena. Alla stora system, utom det för privatanställda tjänstemän, har gjorts om till avgiftsbestämda system där individerna i stor utsträckning själva väljer hur pengarna ska förvaltas. Den framtida avtalspensionen påverkas således av utvecklingen på de finansiella marknaderna på samma sätt som premiepensionen inom det offentliga systemet gör. Det är därför svårt att förutsäga hur mycket av den totala kompensationsgraden som avtalspensionen kommer att stå för i framtiden. Lena Granqvist och Ann-Charlotte Ståhlberg nämner i sin bok *De nya avtals- och tjänstepensionerna*¹² att jämförelser mellan olika länder tyder på att det finns ett mer eller mindre utbytbar förhållande mellan avtalspension och offentlig pension. Det betyder att i flera länder där kompensationsgraden i det offentliga systemet är låg är avtalspensionen omfattande och i länder där kompensationsgraden är hög är avtalspensionen mindre omfattande. Granqvist och Ståhlberg påpekar också att eftersom storleken på den allmänna pensionen inte längre är garanterad i framtiden, kommer intresset för att via avtalspensionen förbättra pensionen att öka framöver. I synnerhet för grupper vars inkomster överstiger intjänandetaket.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det i dag är svårt att förutse vad kompensationsgraden kommer att bli i framtiden, bland annat beroende på att den framtida tillväxten i ekonomin samt utvecklingen på den finansiella marknaden är svår att prognostisera. Samtidigt kan vi också återigen peka på att kompensationsgraden i det allmänna pensionsystemet troligtvis kommer att bli lägre i framtiden om inte pensionsavgången sker vid högre ålder än i dag. Därmed kommer individernas agerande att ha stor betydelse för kom

---

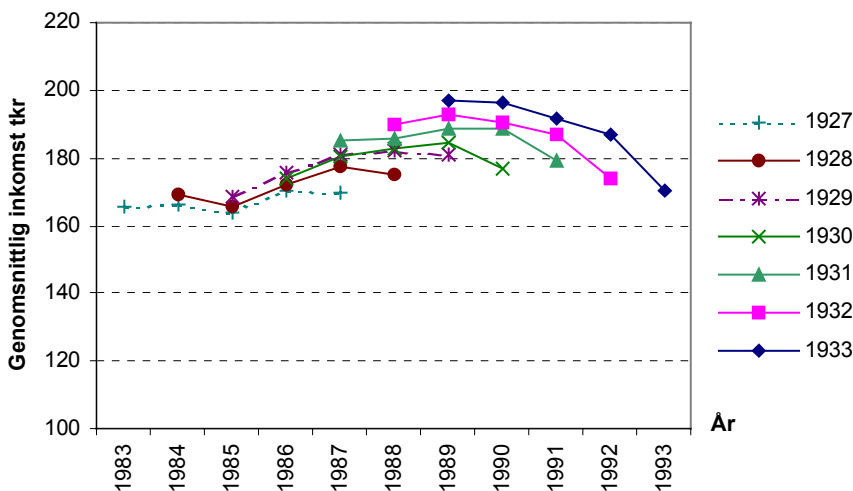
¹² Granqvist, L & Ståhlberg, A-C, (2002), *De nya avtals- och tjänstepensionerna, Ökad jämställdhet men fortfarande sämre pension för kvinnor*. Stockholm: Pensionsforum.

pensionsgraden. Mot denna bakgrund är det därför troligt att kompletterande system kommer att öka i betydelse för den totala pensionen i framtiden. Det gäller såväl avtalsförsäkringar som privata pensionsförsäkringar. Följaktligen kan vi förvänta oss att deras roll för den sammanlagda kompensationsgraden blir allt större framöver.

Bilaga

Diagram 1 visar den genomsnittliga årliga inkomsten i åldrarna 56 till 60 år för individerna i kohorterna 1927–1933. Kompensationsgraden är beräknad som kvoten av den genomsnittliga pensionen vid 66 års ålder och den genomsnittliga årliga inkomsten mellan 56 och 60 års ålder. Det innebär till exempel att den genomsnittliga årliga inkomsten för kohort 1933 dras ned av att inkomsten vid 60 års ålder sjunker kraftigt. Effekten blir att kompensationsgraden blir något högre för denna kohort jämfört med exempelvis kohort 1930.

Diagram 1 Årlig genomsnittlig inkomst i åldrarna 56 till 60 år per kohort

I tabell 1a och 1b presenteras fördelningen av män respektive kvinnor per kompensationsgradsnivå och kohort. Tabellerna motsvarar i princip de värden som visas i diagram 3.2 fastän för samtliga kohorter.

Tabell 1a Fördelning av kompensationsgraden för män, kohorter 1927–1933

<i>Kompensationsgrad, %</i>	<i>Andel män per kompensationsgradsnivå och kohort, %</i>						
	<i>1927</i>	<i>1928</i>	<i>1929</i>	<i>1930</i>	<i>1931</i>	<i>1932</i>	<i>1933</i>
0–40	4	6	7	9	9	8	7
45	3	3	3	3	5	4	5
50	5	4	4	5	7	5	6
55	6	5	7	10	10	12	7
60	9	11	18	22	22	20	16
65	23	29	25	21	20	20	21
70	20	16	13	11	10	10	14
75	10	9	6	5	5	5	7
80	5	3	4	3	2	2	3
85	3	2	2	1	1	3	2
90	2	2	1	1	1	1	1
95	2	1	1	1	1	2	1
100	0	1	1	1	1	1	2
105–	9	8	7	7	7	7	9

Tabell 1b   **Fördelning av kompensationsgraden för kvinnor, kohorter 1927–1933**

<i>Kompensations- grad, %</i>	<i>Andel män per kompensationsgradsnivå och kohort, %</i>						
	<i>1927</i>	<i>1928</i>	<i>1929</i>	<i>1930</i>	<i>1931</i>	<i>1932</i>	<i>1933</i>
0–40	5	2	5	5	4	5	4
45	2	3	5	5	7	7	3
50	6	8	8	10	8	9	7
55	9	11	11	13	13	13	11
60	14	13	14	18	20	19	19
65	17	15	15	13	12	14	18
70	9	9	6	4	5	6	8
75	5	4	4	4	3	4	5
80	4	3	4	2	3	5	4
85	3	4	4	2	4	2	3
90	3	2	3	4	2	2	2
95	3	3	2	2	1	2	2
100	2	2	2	2	1	2	1
105–	19	21	17	17	17	10	14

Tabellerna 2a–2c visar hur individerna fördelas per inkomstklass och kohort. Inkomsten som avses är den genomsnittliga årliga otakade pensionsgrundande inkomst som individen hade mellan 56 och 60 års ålder. I tabell 2a presenteras fördelningen för kvinnor, i tabell 2b för män och i tabell 2c presenteras samtliga.

Tabell 2a Andel kvinnor per inkomstklass och kohort, procent

<i>Kohort</i>	<i><100'</i>	<i>100'–200'</i>	<i>200'–300'</i>	<i>>300'</i>
1927	35	54	10	1
1928	36	54	10	0
1929	31	55	13	1
1930	30	53	16	1
1931	28	55	16	1
1932	24	58	17	2
1933	24	56	18	1
Samtliga kohorter	30	55	14	1

Tabell 2b Andel män per inkomstklass och kohort, procent

<i>Kohort</i>	<i><100'</i>	<i>100'–200'</i>	<i>200'–300'</i>	<i>>300'</i>
1927	9	44	34	13
1928	8	40	39	12
1929	7	41	39	13
1930	7	39	40	15
1931	7	35	40	18
1932	8	34	41	17
1933	8	35	38	18
Samtliga kohorter	8	38	39	15

Tabell 2c Andel män och kvinnor per inkomstklass och kohort, procent

<i>Kohort</i>	<i><100'</i>	<i>100'–200'</i>	<i>200'–300'</i>	<i>>300'</i>
1927	22	49	22	7
1928	22	47	25	6
1929	19	48	26	7
1930	19	47	27	7
1931	17	45	28	10
1932	16	46	29	9
1933	17	46	28	10
Samtliga kohorter	19	47	26	8

Tabell 3 visar andel män respektive kvinnor efter antal ATP-år.

Tabell 3 Andel män och kvinnor i kohorterna 1927–1933 efter antal ATP-år

<i>Antal ATP-år</i>	<i>Andel i procent</i>	
	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>
30	88,0	32,0
29–26	5,4	17,0
25–21	1,9	22,0
20–16	1,3	13,0
15–	3,4	16,0
Totalt	100	100

Kompensationsgraden för individer som gick i pension under 1990-talet

Individens ekonomiska förutsättningar förändras när denne övergår från arbete till pension. För att få full pension skulle man i ATP-systemet arbeta i minst 30 år. Det förväntades att kompensationen inom socialförsäkringen skulle bli cirka 60 procent och tillsammans med avtalspensionen cirka 70 procent. I den här rapporten analyseras vad kompensationsgraden blev för individer som gick i pension under 1990-talet.

Resultaten visar att de flesta får en kompensation inom denna förväntade nivå men att det ändå finns många individer med en betydligt lägre eller högre kompensation än 60 procent. Personer med höga inkomster har i regel en låg kompensationsgrad i det allmänna pensionssystemet och en relativt hög kompletterande avtalspension. För personer med låga inkomster bidrar grundskyddet i form av folkpension till en ofta hög kompensation från socialförsäkringen.